

International Association of
the Karlstadmodel

Projektrapport 2020:1

Språkliga handlingar Skolpersonals bedömningar av 58 elever i särskolan

Irene Johansson, Margareta Halvarsson,
Hannah Nordén, Kristina Stanley Linderö
& Jessica Straubhaar

Innehåll

Sammanfattning	3
Bakgrund	3
Språkliga handlingar	3
Speech act theory.....	4
Barnets utveckling av språkliga handlingar.....	5
Utveckling under förspråklig period.....	5
Utveckling under ettordsstadium.....	7
Språkliga handlingar är en del av pragmatiken.....	7
Studiens uppläggning	7
Syftet	7
Undersökningsgrupp	8
Tillvägagångssätt	8
Resultat.....	8
Elevernas användning av de undersökta språkliga handlingarna	9
Samband språkliga handlingar – kön.....	10
Samband språkliga handlingar – ålder	10
Samband språkliga handlingar – föräldrars modersmål	10
Samband språkliga handlingar – språklig utveckling.....	11
Diskussion.....	12
Locutionary act.....	12
Illocutionary act.....	13
Perlocutionary act	14
Avslutning	14
Referenser.....	16
Bilaga 1	18

Sammanfattning

58 elever i åldrarna 7-15 år har beskrivits i denna studie med avseende på språkliga handlingar. Samtliga elever går i särskolan, inriktning ämnesområden och det är deras skolpersonal, som gjort bedömningar med hjälp av ett observationsformulär.

Bedömningarna gäller elevernas språkliga beteende i särskolan.

Samtliga 58 elever utför handlingar i sin kommunikation. Alla kan visa att de vill något och också vad de vill så länge det gäller avsikter som är knutna till situationen. Ungefär 1/3 av eleverna uttrycker sig icke-språkligt vilket begränsar antalet språkliga handlingar som är möjliga för dem att utföra. Ingen av de 58 eleverna bedömdes utföra de språkliga handlingarna att korrigera, ironisera eller argumentera. Färre än 20% av eleverna bedömdes kunna återberätta eller ge information och drygt 10% bedömdes kunna berätta. Det finns inget i redovisningen som tyder på att kön, ålder eller hemspråk (=det språk som föräldrarna använder) påverkar resultatet.

Resultatet av studien diskuteras i termer av teorin om Speech act (Austin, 1962).

Bakgrund

Kommunikation handlar om något som sker mellan två eller flera människor som är uppmärksamma på varandra. Själva ordet kommunikation (latin *communis gemensamt*, *communicare göra gemensamt*) ger oss en grundbetydelse av gemenskap, ömsesidighet och att man delar något tillsammans. Det som händer kan ske på en medveten eller på en helt omedveten nivå utan några tydliga avsikter alls.

Med blick, mimik, andning, röst och rörelser i kropp och hand kan man uppnå mycket men med språket som hjälp kan man utföra mycket mer. Då vi använder språket i vår kommunikation kan vi förflytta innebörder och avsikter bortom ett HÄR och NU. Vi förmedlar budskap som är fria i förhållande till tid, rum och person.

Språk är abstrakt kunskap och för att kunna dela språket med andra krävs det språkliga redskap som talet, skriften eller teckenspråket.

Det tar ett helt liv att lära språket. Först lär vi oss de viktiga grunderna under barndomsåren, sen övar vi upp en kompetens under ungdomsåren och senare under livet vidareutvecklar vi vårt språk i en ständig spiral av fördjupning, nyansering och nyinläring.

Språkliga handlingar

Traditionellt har språkliga yttranden betraktats som utsagor om ett sakförhållande. Språket sågs som ett redskap för att återge, representera eller beskriva verkligheten. Man var mest intresserad av vad utsagor betydde och man uppehöll sig med frågor kring utsagors sanningsvärde – var utsagan sann eller falsk. Som när vi tittar ut genom fönstret och säger "Idag skiner solen". Ett sådant påstående kan vara sant eller falskt men solen skiner helt oberoende av om vi säger det eller inte.

Så kom Austin (1962), Searle (1975, 1989), Wittgenstein (1953) och gav oss en annan syn på språket. Vid sidan av konstaterande utsagor som antingen är sanna eller falska, finns det performativa utsagor som är antingen lyckade eller misslyckade. Man kan använda språket för att *göra (perform)* något med världen, förändra den och få saker att hända. Det vill säga,

orden vi yttrar kan förstås som handlingar. Handling i betydelsen att man använder sig av ett medel för att uppnå ett mål. Som regel tänker vi handling i fysiska termer men under vissa omständigheter är kommunikativa handlingar med eller utan ord allt som behövs.

Men det är inte riktigt sant att tillskriva Austin, Searle och Wittgenstein som upphovsmän till språkliga handlingar. Redan de gamla grekerna skrev om språkets performativa natur bl a anses Kratylos haft en sådan tro på ordens kraft att förändra att han valde att sluta tala. Språkets kraft som en handling återfinns också på många ställen i gamla religiösa texter. Ett av de mest citerade exemplen på en handling som genomförs med ord finns i Bibeln i beskrivningen av Guds kreativa kraft då han skapar världen med orden "Varde ljus" (Första Moseboken 1kap).

Om jag säger " *Idag skiner solen*" konstaterar jag något om verkligheten. Om jag säger " *Jag slår vad om att solen kommer att skina i morgon*", då har jag inte konstaterat något om verkligheten. Däremot har jag med mina ord utfört en handling, en vadslagning. Men förutsättningen för detta är att någon har hört mina ord och antagit vadet.

Det senare är väsentligt. En språklig handling är inte performativ i sig själv utan blir det i relation till det språkliga och sociala sammanhanget. Vi tolkar människors yttranden som riktade handlingar. Vi ser våra samtalspartners som medvetna aktörer som söker bestämda kommunikativa eller sociala mål. Det är därför varje lyssnares implicita erkännande, att vi alla är målmedvetna aktörer som gör kommunikation möjlig. En språklig handling eller medveten kommunikativ handling skapar förväntan på ett svar.

Speech act theory.

Ett yttrande, som är en språklig handling har tre olika egenskaper; den språkliga formen, yttrandets avsikt och de konsekvenser yttrandet får på den andre. Austin (1962) gav oss begreppet Speech act som han definierade bestå av locutionary, illocutionary och perlocutionary acts.

Locutionary act är den del av handlingen som kodar ett visst innehåll i yttrandet. Detta kan ske med icke-språkliga uttrycksätt eller med språkliga uttrycksätt. Locutionary act kan vara mer eller mindre komplext beroende av talarens ordförråd och grammatiska kompetens.

Illocutionary act är yttrandets avsikt eller det talaren önskar uppnå med sin handling. Avsikten kan vara att få information – då kan talaren ställa en fråga. Avsikten kan vara att förleda den andre – då kan talaren ljuga eller luras. Avsikten kan vara att göra den andre glad – då kan talaren berömma den andre.

Det finns avsikter som kan uppnås genom att man själv gör en fysisk handling, som att hämta den där boken man vill ha. I stället för att själv resa sig och gå över golvet för att hämta boken, kan man ersätta den fysiska aktiviteten med en kommunikativ handling (växla blick mellan boken och den andre, vända kroppen mot och peka på boken) eller en språklig handling ("*Ge mig boken*"). Vissa avsikter kan bara uttryckas i språklig handling.

Perlocutionary act är den effekt som yttrandet får genom den andres reaktion. Detta kräver att den andre uppmärksammar yttrandet, tolkar avsikten och agerar ett svar i linje med sin tolkning.

Om jag säger " *Jag ringer till polisen*" är det ett konstaterande som är grammatiskt välformulerat och med relevanta ord (locutionary act). Yttrandet uppfattas som en varning,

erbjudande eller ett löfte, beroende av situation och sammanhang (Illocutionary act). Om yttrandet får en effekt på samtalspartnern t ex att hen slutar att slå mig, så har det tredje kriteriet på språklig handling (perlocutionary act) uppfyllts. Mitt yttrande är en språklig handling.

På detta sätt kan ett påstående också användas för att förolämpa någon "du är dum", be om ursäkt "det var fel av mig", viga ett par "jag förklarar er man och hustru", anställa personal "du får jobba tre timmar om dagen", varna för fara "det blir svinkallt i natt" och mycket annat.

Det är emellertid inte alltid att en språkliga handling har den grammatiska formen av ett påstående. Det kan vara en fråga "Har du gott om tid?" eller uppmaning "gör inte så!" eller ett utrop "Hej" som inbjudan till samvaro.

En språklig handling kan uttryckas på olika sätt beroende av social situation. Om jag tycker det är kallt i rummet och vill att någon ska stänga fönstret kan jag säga "Stäng fönstret", "Vill du vara snäll och stänga fönstret" eller "Det drar kallt". Avsikten är den samma (illocutionary act) och effekten är densamma (perlocutionary act). Förändringen ligger i locutionary act.

Med stöd i teorin om Speech acts modifieras definitionen av kommunikation. Då man kommunicerar är att man i samspel med annan person och har uttryck som påverkar den andre, samtidigt som man själv blir påverkad av den andres uttryckssätt. Det handlar ytterst om att man vill uppnå en effekt i kommunikationen

Barnets utveckling av språkliga handlingar.

Barnet som har en typisk språkutveckling, ägnar stor del av första levnadsåret åt att förbereda och lära hur man utför kommunikativa handlingar som ger den effekt man avsett. Det gäller att visa inte bara att man vill något, utan också vad man vill. Det växer fram en insikt hos barnet att man kan använda andra människor som verktyg för att uppnå bestämda mål men också att andra människor kan vara ett mål i sig.

En som tidigt betonade denna sociala aspekt av barnets språkutveckling var Halliday (1975). Det finns en berömd anekdot om hur hans son Nigel banade väg för Hallidays inriktning mot funktionalitet i barnets kommunikativa och senare grammatiska utveckling:

Det är tidigt 1970-tal och lille Nigel kryper omkring på golvet i familjens vardagsrum. Hans pappa sitter i en fåtölj en bit därifrån och bollar lite tankspritt med ett äpple. Nigel kravlar fram till honom, tar ett fast tag i den arm som håller i äpplet och jollar: "Ääh!" Pappan kastar upp äpplet i luften igen och Nigel skrattar förtjust. Pappan ler och gör en anteckning i blocket som han alltid har med sig.

Sonen hade just gett uttryck för en kommunikativ funktion: den att be någon annan göra något en gång till.

Utveckling under förspråklig period

I litteraturen beskrivs barnets tidiga kommunikativa utveckling ibland i följande tre faser; perlocutionary stage, illocutionary stage och locutionary stage (Bates et al 1975., Bates et al 1977., Woodyatt & Ozanne 1992., Wetherby & Prizant 1989., Sigafoss et al 2000., Levin & Haines, 2007). Allt detta sker under barnets första levnadsår och de tre faserna skiljer sig både i form och funktion.

Perlocutionary stage

Perlocutionary stage är den fas, då barnet själv inte har klar avsikt i sina yttranden. Barnet skriker, gör ljud, rör kropp, armar, blick och mimik som ett slags naturligt svar på inre behov eller yttre störningar. De vuxna tolkar in betydelser och avsikter i uttrycken och handlar i enlighet med sin intolkning. Barnets yttranden får alltså en effekt på den vuxne utan att barnet själv har handlat avsiktligt.

Colletta & Guidetti (2012) betonar betydelsen av den andres reaktioner på barnets yttranden som ett viktigt led i utvecklingen fram till och senare utveckling av språkliga handlingar. I samspelets form lär sig barnet successivt vilka uttryck som får den andre att reagera och samtidigt lär sig barnet att reagera på den andres uttryck.

Illocutionary stage

Illocutionary stage inträffar då barnet har en egen avsikt eller intention i sina yttranden. Uttrycken är mer samordnade i blick, mimik och ljud och mer konstanta i förhållande till situation. Som en förutsättning för denna fas i utvecklingen menar Perkins (2007) att det krävs en viss kognitiv utveckling hos barnet. Barnet måste ha en viss förmåga att leva sig in i andras tankar och känslor.

Halliday (1975) identifierade fyra kategorier av handlingar utifrån vilket fokus handlingen har. Den första kategorin kallade han *Interactional* där handlingens avsikt är att uppnå socialt samspel med den andre, ett socialt du-och-jag fokus. Den andra typen av handling kallade Halliday *Personal*, där handlingens avsikt är att visa den andre vem man själv är, ett slags jag-hävdande fokus. Den tredje typen av tidig kommunikativ handling *Instrumental*, är den där handlingens avsikt är att förmå den andre att utföra viss fysisk handling t ex hämta ett objekt, ett slags begärande-av objekt eller handling fokus. Den fjärde typen av kommunikativ handling kallades av Halliday *Regulatory*, där handlingen avsikt är att påverka den andre, ett slags jag-bestämmer fokus.

Barnet som har en typisk språkutveckling, ägnar stor del av första levnadsåret åt att lära hur man medvetet utför kommunikativa handlingar som har den effekt man avsett. Fram emot ettårsdagen har barnet medvetenhet, avsikt och en förståelse för vilka medel som behövs för att nå bestämda mål. Barnet har utvecklat den performativa kommunikationen. Den andre i kommunikationen kan vara både ett medel och ett mål i sig.

Det finns en insikt att man kan använda människor som verktyg för att uppnå bestämda mål men också att andra människor i sig kan vara målet för den kommunikativa handlingen. Samtidigt lär sig barnet mer och mer om verkligheten och om sig själv i förhållande till andra människor.

Om barnets avsikt är att tillfredsställa sociala behov och målet är gemenskap med andra eller att bli sedd som person av andra människor, använder barnet kommunikativa handlingar med *Interactional* eller *Personal* funktion enligt Halliday (1975). Om barnet använder den andre för att uppnå ett yttre mål eller att bestämma över den andre, använder barnet kommunikativa handlingar som med Hallidays terminologi kan kallas instrumentella eller regulatoriska handlingar.

Locutionary stage

Locutionary stage inträder då barnet börjar använda ord och symboliska gester för att förtydliga sina avsikter. Relationen mellan barnets språkutveckling (locutionary act) och

den illokutionära utvecklingen är av avgörande betydelse (Dore et al 1976., Snow et al, 1996). Med hjälp av språket frigör sig barnet successivt från handlingar som är knutna till den omedelbara kontexten (Bates et al, 1979; Shulman, 1998., Rychenbush & Marcos 2004).

Utveckling under ettorsstadium

Så snart barnet påbörjat sin språkliga utveckling med ordframväxt och begynnande grammatik, ökar de språkliga handlingarna i antal och tillväxer i komplexitet.

Dore (1975) kategoriserade barnets ettorsyttranden i nio primitiva språkliga handlingar som han sammanförde till tre grundläggande kategorier:

- Begäran; avsikten är att ta emot uppmärksamhet, handling, svar, sällskap
- Ge; avsikten är att ge den andre uppmärksamhet, svar, bekräftelse, information, beröm
- Jag-hävdanden: avsikten är att visa fram sin egen person, sin vilja, sin ovilja, sin önskan, sin åsikt

Ur dessa tre grundläggande kategorier utvecklar sig sedan alltfler och alltmer komplexa språkliga handlingar.

Språkliga handlingar är en del av pragmatiken

Pragmatik är ett paraplybegrepp för ett antal komplexa färdigheter som krävs för det goda och jämlika samtalet (Bonifacio et al. 2007., Longobardi et al. 2017., Matthews, 2014). Man lär sig successivt hur man samspelar med en annan person, hur man väljer och formulerar ett budskap och hur man gör för att uppnå den effekt man eftersträvar. Med andra ord lär man sig dialogens regler, från den enklaste turtagning till avancerad dialogstruktur. Man lär sig hur man väljer, utvecklar och byter samtalsämne som kan intressera samtalspartnern och man lär sig hur man anpassar sig till samtalspartner, samtalsämne och situation.

Pragmatisk förmåga är grunden i allt socialt samspel (Conti-Ramsden & Botting, 2004., Fernandez 2013). Genom att kunna förstå och förutsäga människors kommunikativa beteenden hjälper vi att hantera olika sociala situationer.

Den pragmatiska kompetensen utvecklas i samklang med ordförråd, grammatik, fonologi och prosodi (Matthews et al 2018). Men också kognitiva faktorer har betydelse för den pragmatiska kompetensen (Channon and Watts, 2003., Blain-Brière et al. 2014., Matthews et al 2018., Turkstra et al 1996).

Studiens uppläggning

Syftet

Syftet med denna studie var att undersöka uppfattningar hos skolpersonal avseende förekomst av kommunikativa och språkliga handlingar hos deras elever.

I studien skiljs kommunikativa och språkliga handlingar. De kommunikativa handlingarna uttrycks genom blick, kropp, gest, ljud men utan ord. De har en avsikt och ett budskap som är begränsat till här och nu situation.

Språkliga handlingar uttrycks också genom blick, kropp, gest och ljud men förtydligas och görs kontextoberoende genom orden och grammatiken.

Undersökningsgrupp

Undersökningsgruppen består av 58 elever vid fyra särskolor med inriktning mot ämnesområden. Eleverna skiljer sig i kön, ålder, uttryckssätt och föräldrars modersmål.

Studien omfattar 32 pojkar och 26 flickor. Merparten av eleverna (57%) är i åldrarna 7- 9 år. Övriga elever fördelas jämnt över åldersintervallen 10 – 12 år (22%) och 13 – 15 år (21%).

Eleverna i undersökningsgruppen representerar nio olika språkbakgrunder; svenska, arabiska, somali, kurdiska, tigrina, persiska, albanska, bosniska och svenskt teckenspråk.

Det är marginellt fler elever (51%), som har föräldrar vars modersmål är svenska jämfört med elever som har föräldrar med annat modersmål (47%). Av de icke svenska språken är arabiska vanligast. Det är 12 elever som har arabiska som medan endast en elev har albanska, bosniska eller svenskt teckenspråk som bakgrundsspråk.

Tillvägagångssätt

Uppgifter om elevernas användning av språkliga handlingar samlades in med hjälp av ett observationsformulär (bilaga 1). Formuläret utformades som påståenden "Eleven kan..." kring 24 olika kommunikativa och språkliga handlingar. Om svaret var nej, gjordes ingen markering. Om svaret var ja, fanns svarskategorierna "ljud", "blick", "kropp", "gest", "tecken", "tal" och "bild". Svaret skulle vara så detaljerat som möjligt, vilket betyder att en, några, flera eller alla samtliga svars kategorier kunde kryssas för.

Vid bearbetningen av de ifyllda observationsformulärens, sammanfördes svaren i kategorierna "ljud", "blick", "kropp", "gest" och "bild" till den nya kategorin icke-språkliga uttryckssätt. Svaren i kategorierna "tecken" och "tal" sammanfördes till den nya kategorin språkliga uttryckssätt med underkategorier "bara tecken", "bara tal" och "tecken och tal". De nya kategorierna icke-språkliga uttryckssätt och språkliga uttryckssätt användes för att vid bearbetningen av data skilja kommunikativa handlingar från språkliga handlingar.

Observationerna gjordes av skolpersonal som träffar eleverna dagligen under handledning av fyra certifierade handledare i Karlstadmodellen. Dataredovisningen gäller således skolpersonalens uppfattningar om elevernas användning av kommunikativa och språkliga handlingar i invand skolmiljö.

Studien genomfördes under läsåret 2019.

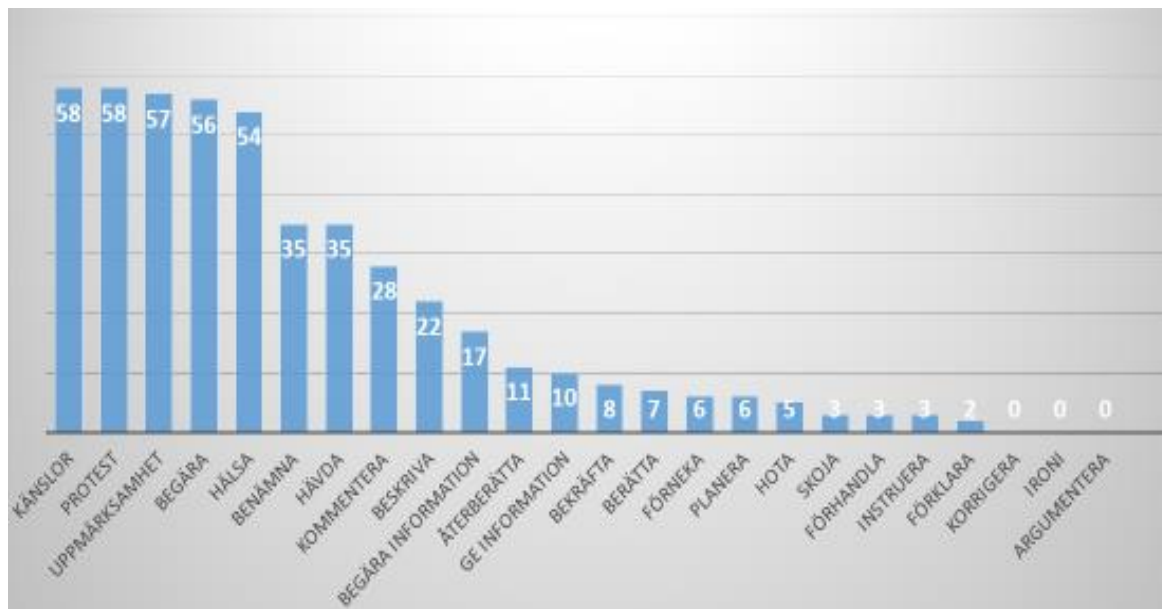
Resultat

Skolpersonalens besvarade observationsformulär har bearbetats med deskriptiv statistik.

Elevernas användning av de undersökta språkliga handlingarna

Figur 1 visar fördelningen av antal elever som använder de 24 kommunikativa och språkliga handlingarna i sin skolvardag enligt skolpersonalens uppfattningar.

Figur 1. Skolpersonalens uppfattningar om fördelningen av elevers användning av kommunikativa och språkliga handlingar

Figur 1 visar att samtliga elever använder sin kommunikation för att visa känslor och för att protestera. Nästa alla elever använder också sin kommunikation för att fånga och styra någon annans uppmärksamhet (57 elever), för att meddela att de vill ha eller vill göra något speciellt (56 elever) samt att inleda socialt samspel genom att dra uppmärksamheten till sig (54 elever). Detta är handlingar som kan uttryckas utan språk och 38% av eleverna använde enbart icke-språkliga uttryckssätt.

Övriga handlingar i figur 1 kräver språk. 60% av eleverna uppfattades kunna peka ut föremål, handlingar och personer med ord (tal eller tecken) samt att hävda sin egen person med ord som *"jag kan (själv)"*, *"jag gör"*, *"jag är duktig"*.

Färre än hälften (48%) av de 58 eleverna uppfattades använda sin kommunikation till att kommentera eller sätta ord (tal eller tecken) på de ser, hör eller upplever. 38% av eleverna uppfattades att använda den språkliga handlingen att beskriva en person, sak, handling genom att ange egenskaper tex *"en fin mössa"*, *"hoppas högt"*. 30% av eleverna uppfattades ställa frågor.

Färre än 20% av eleverna uppfattades att återberätta något som de själva upplevt berättelsen om tex en film eller en saga, att informera någon annan om fakta eller upplevelser som den andre troligtvis inte redan vet, att bekräfta att det som den andre

säger/tecknar är korrekt eller att berätta ett händelseförlopp utan "förlaga" dvs att någon annan redan berättat händelsen.

Att förneka ett påstående "det är inte sant", "så är det inte", planera framtiden "först gör vi så här, sen.." och att hota med språkets hjälp "Om du inte äter upp maten, då..." gör färre än 10% av de observerade eleverna enligt skolpersonalens uppfattningar.

Att skoja, förhandla, instruera och förklara med språkets hjälp gör 2-3 elever i studien enligt skolpersonalens uppfattningar. Ingen av eleverna uppfattades att använda språket för att ironisera, korrigera eller argumentera.

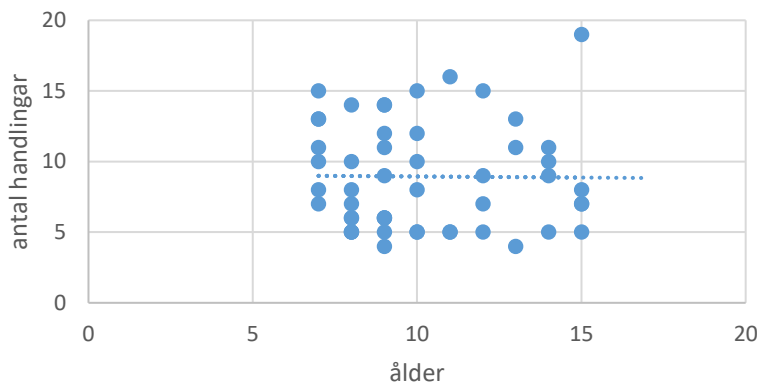
37 av de 58 eleverna använder språkliga handlingar i sin kommunikation men det finns en betydande skillnad mellan dem. I genomsnitt använder eleverna ungefär 10 av de 24 handlingar i bedömningsformuläret, med en variation från 4 till 19 handlingar. Ingen av eleverna bedöms använda samtliga handlingar.

Samband språkliga handlingar - kön

Det finns inga samband mellan elevernas kön och antal handlingar som eleverna använder enligt skolpersonalens uppfattningar. Korrelationen mellan antal språkliga handlingar och kön är $r = -0,1$.

Samband språkliga handlingar - ålder

Figur 2 visar fördelningen av antal kommunikativa och språkliga handlingar och elevernas ålder. Varje prick i diagrammet kan representera en, två eller flera elever.

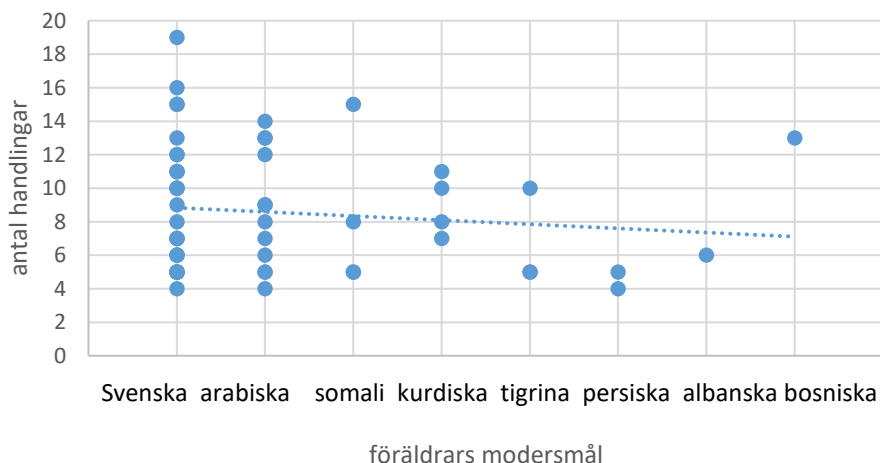

Figuren visar att det inte finns någon korrelation mellan elevernas ålder och det antal handlingar de använder enligt skolpersonalens uppfattningar.

Samband språkliga handlingar - föräldrars modersmål

Det finns ett mycket svagt samband mellan föräldrars modersmål och antal handlingar som eleverna använder enligt skolpersonalens uppfattningar. Elever vars föräldrar har svenska som modersmål använder i genomsnitt 8.8 handlingar. Elevers vars föräldrar har ett annat modersmål använder i genomsnitt 8.2 handlingar.

Figur 3

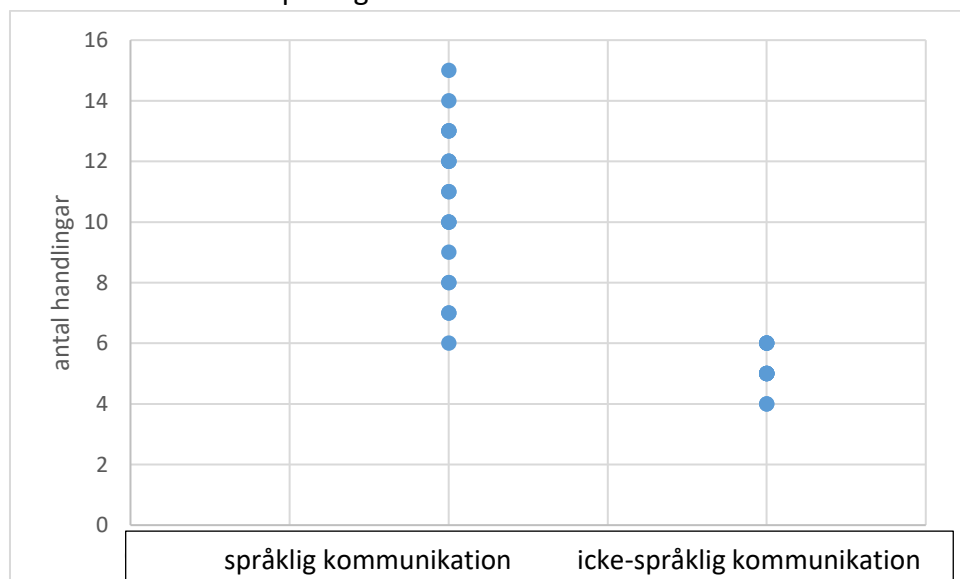

Figur 3 visar antal kommunikativa och språkliga handlingar fördelade enligt det språk elevernas föräldrar talar. Antalet prickar i figuren motsvarar inte antal elever eftersom flera elever i en språkgrupp kan ha samma antal handlingar. Eftersom antalet elever i de olika språkgrupperna varierar stort är en jämförelse mellan språkgrupperna i figuren inte intressant. Det är en spridning i alla språkgrupper förutom den albanska och bosniska som omfattar vardera en elev.

Samband språkliga handlingar – språklig utveckling

Det finns ett tydligt samband mellan det antal handlingar en elev bedöms använda och deras språkliga förmåga.

Figur 4. Jämförelse mellan elever som kommunicerar med språk och elever som kommunicerar icke-språkligt.

21 elever kommunicerar vanligtvis med icke-språkliga uttrycksätt, med undantag för vissa handlingar som att hälsa, där tre av eleverna säger "hej".

37 elever kommunicerar med språk och uttrycker sig med tecken, tal eller tecken kombinerat med tal. De flesta elever använder både tecken och tal och som regel kombineras tecknet med ett talat or. 11 elever kombinerar aldrig tecken och tal, 4 elever använder enbart tal men ingen elev använder enbart tecken.

Diskussion

58 elever i åldrarna 7-15 år har beskrivits i denna studie med avseende på språkliga handlingar. Samtliga elever går i särskolan, inriktning ämnesområden och det är deras skolpersonal, som gjort bedömningar med hjälp av ett observationsformulär.

Det är således skolpersonalens uppfattningar snarare än objektiva mätningar som utgör databasen i studien. Motiveringen till detta val av metod ligger i definitionen av språklig handling.

För att ett yttranden ska ses som en språklig handling enligt Austin (1962), måste yttrandets avsikt (illocutionary act,) leda till en effekt (perlocutionary act,) Det måste alltså finnas en motpart som uppfattar avsikten och agerar i enlighet med den.

Samtliga 58 elever utför handlingar i sin kommunikation. Alla kan visa att de vill något och också vad de vill. Hur detta sker varierar emellertid mycket mellan eleverna. Men det finns inget i redovisningen som tyder på att kön, ålder eller hemspråk (=det språk som föräldrarna talar) har något samband men elevernas användning av kommunikativa och språkliga handlingar.

Varför bedöms de 58 elevernas användning av språkliga handlingar så olika?

Analysen i det följande utgår från definitionen av språklig handling, där yttrandets form (locutionary act), dess avsikt (illocutionary act) och de konsekvenser det får på den andre (perlocutionary act), sammantaget bildar handlingen

Locutionary act

Locutionary act är den del av handlingen som skapar yttrandets form (Austin, 1962). Om det sker med enbart icke-språkliga verktyg, som blick, mimik, kropps rörelser och ljud har en kommunikativa handling skapats. Om yttrandet byggs upp av ord, grammatik och prosodi och förmedlas med språkliga verktyg som tal, tecken eller skrift, har en språklig handling skapats.

För att kunna påverka den andre med sin kommunikation eller sitt språk gäller att man har ett sätt att visa vad man avser, så att den andre förstår och accepterar. Det finns klara förväntningar hos oss alla på vilka uttrycksätt som är socialt accepterade. Om uttrycksättet

inte stämmer med det förväntade kan innehållet och motivet i yttrandet varken uppmärksammas eller förstås.

Samtliga elever uppfattas ge uttryck för de grundläggande kategorierna för kommunikativa och språkliga handlingar, nämligen att begära – att ge – att hävda jaget (Dore, 1975). Dessa handlingar har fokus på du&jag/vi&oss relationer och på den&det&de/du&ni relationer. Handlingar som av Halliday (1975) beskrevs ha interaktionell och personlig funktion samt instrumentell och regulatorisk funktion.

Samtliga elevers kommunikativa och språkliga handlingar har passerat eller motsvarar kriterier för perlocutionary och illocutionary stage enligt teorier om barnets utveckling av pragmatik (Bates et al 1975., Bates et al 1977., Woodyatt & Ozanne 1992., Wetherby & Prizant 1989., Sigafoss et al 2000., Levin & Haines, 2007).

Men 21 elever bedömdes att använda endast de mest grundläggande handlingarna – de som är kontextberoende, vilket betyder att de förstås i sitt sammanhang HÄR och NU. Kan förklaringen till detta ligga i att dessa elever saknar nödvändiga förutsättningar till att skapa språkliga uttryck?

Eller kan förklaringen till att färre än hälften av de 58 eleverna uppfattades kommentera det de ser, hör eller upplever eller beskriva en person, sak, handling genom att ange egenskaper, vara brister i ordförråd och grammatik?

Sättet att uttrycka handlingen på varierar mellan eleverna. Några använder enbart ickespråkliga uttryck, andra enstaka ord och enkla språkliga uttryck medan några uttrycker sig med relativt god grammatik.

Det finns ett tydligt samband som också påtalats av Matthews et al (2018). Ju mer utvecklat språk, desto fler handlingar. Förklaringen till detta samband kan vara av två slag; antingen att det är ett behov att uttrycka en viss språklig handling som driver den grammatiska utvecklingen, eller att det är den grammatiska utvecklingen som skapar förutsättningen för en viss språkliga handling.

Illocutionary act

Avsikten – det man vill uppnå med sitt budskap sammanhänger med hur man föreställer sig den andre. Om man inte kan leva sig in i vilka kunskaper, erfarenheter eller känslor den andre har, leder det måhända till att motivet att förändra kunskapen, nyansera erfarenheterna eller påverka känslorna uteblir. Om man inte tror att den andre vill ha ett svar, saknas kanske motivet till att ge ett svar, även om förutsättningar i locutionary act finns att formulera ett språkligt svar.

Färre än 20% av eleverna uppfattades att återberätta något som de själva fått höra berättelsen om t ex en film eller en saga, att informera någon annan om fakta eller upplevelser eller att berätta ett händelseförlopp utan "förlaga" dvs att någon annan redan gett berättelsen. Hänger denna bedömning samman med att eleverna saknar avsikten att återge ett händelseförlopp i ord, att informera om något som den andre inte redan vet. Eller kan det bero på att eleven tror, att den andre inte är intresserad av hans historia och därför inte berättar något?

Är det så att 5 av de 58 eleverna kan leva sig in i att den andre kan bli rädd eller försiktig, om man säger/tecknar "BU!", " Gör inte så. Det är farligt!" eller " Ät inte det där!." Skolpersonalen bedömer att endast 5 elever uttrycker sig i termer av "om du gör så där, händer detta!".

Vissa handlingar är mer komplexa än andra och kommer därför senare i den pragmatiska utvecklingen. Som förklaringar till detta ges samband mellan språkliga handlingar och språklig kompetens (Matthwes et al, 2018) samt mellan språkliga handlingar och kognitiv utveckling, som arbetsminne, förmåga att inse orsak – verkan och förmågan till planering (Channon and Watts, 2003; Blain-Brière et al., 2014., Matthews et al 2018., Turkstra et al 1996).

Men det finns ytterligare en förklaringsgrund som döljer sig i påståendet att motpartens reaktion på barnets yttrande och barnets reaktion på motpartens beteende är det som får stor betydelse för framväxten av avsiktighet (Colletta & Guidetti 2012).

Perlocutionary act

En språklig handling kräver att en annan person uppfattar avsikten i handlingen och ger ett svar – en effekt. I denna studie har skolpersonal bedömt elevernas språkliga handlingar i skolmiljön. Deras svar speglar deras uppfattningar, vilket i sin tur har påverkan på deras förväntningar. Och förväntningar styr uppmärksamhet och tolkning.

Detta skulle kunna betyda att ingen av de 58 eleverna bedöms att argumentera, ironisera eller korrigera sig själv eller någon annan, därför att skolpersonalen i studien saknat förväntan på sådana beteenden.

Eller att 52 elever inte bedöms kunna planera en framtida aktivitet, därför att de inte getts möjligheten att planera.

Eller att 52 elever bedöms att sakna den språkliga handlingen att förneka, därför att det saknats förväntan på dem att kunna skilja sant – osant i en utsaga.

Att skoja, förhandla, instruera och förklara med språkets hjälp gör endast några få elever i studien enligt skolpersonalens uppfattningar. Är förklaringen till detta att övriga elever saknar språkliga förutsättning och/eller förutsättningar att föreställa sig den andres inre liv och därmed saknar motiv att utföra dessa språkliga handlingar? Eller ligger förklaringen till del eller helt och hållet i den perlokutionära akten?

Avslutning.

Är språkliga handlingar en rättighet för alla?

I Barnkonventionen, som är lag i Sverige sedan januari 2020, läser vi att alla som är under 18 år är barn (art. 1), att alla barn har samma rättigheter och lika värde och att ingen får diskrimineras (art. 2) samt att barnets bästa ska beaktas i alla beslut som rör barnet (art.3). Barnets rätt omfattar bland annat rätten att utvecklas (art.6), att tänka egna tankar och bilda

egna åsikter (art 12), att fritt uttrycka sin mening (art 13) och att få ta del av information (art. 13).

Då barnet blir 18 år avslutas barndomen. Alla som är födda av en svensk förälder och som bor i Sverige blir automatiskt medborgare vid födseln (Lag 2001:82). Detta medför friheter och rättigheter för individen men också skyldigheter som att följa landets lagar.

I Regeringsformen kap 1 §2 kan man läsa att det allmänna ska verka för alla människors delaktighet och jämlikhet och att ingen ska diskrimineras på grund av funktionshinder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person. Kapitel 2 §2 handlar om grundläggande rättigheter bland annat om opinionsfriheter och handlar om att varje medborgare har yttrandefrihet och informationsfrihet på samma sätt som Barnkonventionen tillförsäkrar barn dessa rättigheter.

De 58 eleverna är barn i Sverige. Några av dem blir vuxna inom ett par år. De är rättighetsbärare av såväl Barnkonventionen och Sveriges grundlag. Det betyder att de har lika rätt att påverka sin situation, andra personer och sig själv som alla andra barn.

Men för kunna ta del av de grundläggande fri- och rättigheter som landets lagar tillförsäkrar barn och vuxna medborgare i vårt land, krävs att man kan kommunicera språkligt. Detta är en underförstådd förutsättning och det nämns inga undantag i de nämnda dokumenten för dem som har sådana svårigheter i sin kommunikation som studiens 58 elever.

Kommunikation är att dela något, att göra något tillsammans, påverka andra och låta sig själv bli påverkad. Kommunikation är ett samspel, där utvecklingen beror av de svar som ges till de initiativ som tas. Man lär sig successivt hur man väljer och formulerar ett budskap och hur man gör för att uppnå den effekt man eftersträvar.

En effekt av det kommunikativa samspelet är att man får syn på sig själv genom andra människors reaktioner. Många positiva samspel lägger grunden för en positiv självbild. På samma sätt ger många negativa samspel en grogrund till negativ självbild, isolering och utanförskap.

Referenser.

Austin, J. L. (1962). *How to do things with words*. Oxford: Oxford University Press.

Bates, E., Camaioni, L., & Volterra, V. (1975). The acquisition of performatives prior to speech. *Merrill-Palmer Quarterly of Behavior and Development*, 21(3), 205–226

Bates, E., Benigni, L., Bretherton, I., Camaioni, L., & Volterra, V. (1977). From gesture to the first word: On cognitive and social prerequisites. In M. Lewis & L. Rosenblum (Eds.), *Interaction, conversation and the development of language* (pp. 247–307). New York: Wiley.

Blain-Brière, B., Bouchard, C., and Bigras, N. (2014). The role of executive functions in the pragmatic skills of children age 4-5. *Front. Psychol.* 5:240.

Bonifacio, S., Girolametto, L., Bulligan, M., Callegari, M., Vignola, S., and Zocconi, E. (2007). Assertive and responsive conversational skills of Italian-speaking late talkers. *Int. J. Lang. Commun. Dis.* 42, 607–623.

Channon, S., and Watts, M. (2003). Pragmatic language interpretation after closed head injury: relationship to executive functioning. *Cogn. Neuropsychiatry* 8, 243–260.

Conti-Ramsden, G., and Botting, N. (2004). Social difficulties and victimization in children with SLI at 11 years of age. *J. Speech Lang. Hear. Res.* 47, 145–161

Dore J 1975. Holophrases, speech acts and language universals *J of Child Language* 2:1, 21-40

Dore, J., Franklin, M. B., Miller, R. T., & Ramer, A. L. (1976). Transitional phenomena in early language acquisition. *Journal of Child Language*, 3(01), 13–28.

Halliday M 1975. *Learning how to mean; Explorations in the development of language*. London: Edward Arnold

Fernández, C. (2013). Mindful storytellers: Emerging pragmatics and theory of mind development. *First Language*, 33(1), 20-46.

Levin K, & Haines S 2007. Opportunities for the development of communicative competence for children in an orphanage in South Africa. *Child Care in Practice* 13, 221-236

Longobardi, E., Lonigro, A., Laghi, F., and O'Neill, D. K. (2017). Pragmatic language development in 18- to 47-month-old Italian children: a study with the language use inventory. *First Lang.* 37, 252–266

Matthews, D., Biney, H., and Abbot-Smith, K. (2018). Individual differences in children's pragmatic ability: a review of associations with formal language, social cognition, and executive functions. *Lang. Learn. Dev.* 14, 186–223.

Ryckebusch, C., & Marcos, H. (2004). Speech acts, social context and parent-toddler play between the ages of 1; 5 and 2; 3. *Journal of Pragmatics*, 36(5), 883–897

Searle, J. R. (1969). *Speech acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Searle, J. R. (1989). How performatives work. *Linguistics and Philosophy*, 15, 535-558.

Sigafoos, J., Woodyatt, G., Keen, D. M. (2000). Identifying potential communicative acts in children with developmental and physical disabilities. *Communication Disorders Quarterly*

Snow, C. E., Pan, B. A., Imbens-Bailey, A., & Herman, J. (1996). Learning How to Say What One Means: A Longitudinal Study of Children's Speech Act Use*. *Social Development*, 5(1), 56-84.

Turkstra, L. S., McDonald, S., and Kaufmann, P. M. (1996). Assessment of pragmatic communication skills in adolescents after traumatic brain injury. *Brain Injury* 10, 329-346

Wetherby, AM & Prizant, BM. 1989. The expression of communicative intent: Assessment guidelines. *Seminars in Speech and Language*,

Wittgenstein, L. (1953). *Philosophical investigations*. New York: Macmillan.

Woodyatt G & Ozanne, A. 1992. Communication abilities and Rett syndrome. *Journal of Autism and Developmental Disorders* 22.2, 155-173

Bilaga 1

Eleven		
Kön:	ålder:	modersmål:

Eleven kan...	ljud	blick	kroppen	gest	tecken	tal	bild
fånga och styra andras uppmärksamhet <i>titta/lyssna/känn på samma sak som jag</i>							
Uttrycka känslor <i>tex arg, ledsen</i>							
Begära föremål/person/handling <i>jag vill ha... jag vill göra..</i>							
fånga uppmärksamhet till egen person, hälsa, socialt samspel <i>Hej</i>							
Protestera - <i>vill inte/vill inte ha/vill inte göra</i>							
Benämna/peka ut föremål, personer, platser med namn <i>det där är/det heter..</i>							
Kommentera - <i>sätta ord på det som sker nu</i>							
Hävda sig själv, sin självständighet <i>"jag kan själv"</i>							
Beskriva sak/person/händelse med egenskaper <i>en fin blomma/simmade fort</i>							
Ge information/presentera fakta <i>jorden är en planet</i>							
Begära information <i>tex "vad, när, varför"</i>							
Återberätta händelse/saga/film...							
Förklara – <i>detta sker därför att</i>							
Instruera – <i>gör si så händer det</i>							
Förhandla <i>..om du gör/tänker så här i stället</i>							
Hota <i>tex om du inte gör så här, så blir konsekvensen denna.....</i>							

Korrigera – <i>jag sa/gjorde/tänkte fel, jag skulle ha gjort så här i stället</i>									
Förneka – <i>Nej det du sa är inte sant/korrekt, utan..</i>									
Berätta – <i>tydlig början, logisk händelsesekvens, tydligt slut</i>									
Bekräfta/bejaka – <i>Ja det du säger är sant/korrekt</i>									
Skoja/vitsa med språket ... <i>en tomat gick över vägen...kom ketchup så går vi</i>									
Ironi – säga en sak men mena dess motsats <i>tex vilket vackert väder då det regnar</i>									
Planera – först ska vi göra si, sen ska vi göra så...									
Argumentera – <i>du tycker så men jag tycker si därför att..</i>									

Annat: